

1789 ÉS A NŐ: MME ROLAND

Siéyés abbé, a „Harmadik Rend“-ről szóló röpirat híres szerzője közvetlenül a Bastille bevétele után alkotmánytervezetet olvasott fel a Nemzetgyűlés alkotmányozó bizottságában. Siéyés kétféle polgárt különböztetett meg; szerinte minden embert megilletnek a természetes, polgári (passzív) jogok, viszont a politikai (aktív) jogokból ki kell rekeszteni „a nőket, legalább is jelenlegi állapotukban, a gyermekeket, az idegeneket és azokat is, akik semmivel sem járulnak hozzá a közterhek viseléséhez.“

Alig egy hónappal később már az „emberi jogokat“ nyilatkoztatta ki a Nemzetgyűlés plénuma, de amikor az egyetemes jellegű nyilatkozat értelmében a jogok törvényes meghatározására került a sor, nemcsak az általános egyenlőség megvalósítása maradt el — az aktív és passzív választójogot vagyoni cenzushoz kötötték —, hanem a nő jogainak kérdése is letűnt a napirendről. Siéyés abbé felfogása győzött az egész vonalon. A Nyilatkozat ünnepi hangulata és a szürke, érdekektől és hagyományoktól korlátozott valóság közötti ellentét végig vonul az egész forradalom történetén. Ami pedig a nőkérdést illeti, annak a nyilvánvaló szűkkeblűségnek, amivel az 1789-re következő években ezt a fontos problémát kezelték, két ellentétes okát is találhatjuk. A polgári szabadságról hamarosan kitudt, hogy gazdasági kategóriák határozzák meg. A szabadság alatt azok a rétegek, akik a forradalom vezetését magukhoz ragadták, elsősorban a gazdasági tevékenység szabadságát értették, már pedig a forradalom idején, amikor a francia gazdasági fejlődés még igen kezdetleges formában mutatta az ipari forradalom jelenségeit, a nő önálló gazdasági tevékenységének az iparban is kevés nyoma akadt, szabad foglalkozások és a szellemi életpályák pedig még szinte kizárólagosan a férfiak számára voltak fenntartva. Ez a helyzet volt a „női jogok“ elhanyagolásának egyik főoka. A másik, ezzel ellentétes ok abban keresendő, hogy a francia nő — természetesen az előkelő rétegek és a polgárság asszonyairól van itt szó — kivételes helyzetet élvezett már jóval a forradalom előtt. A francia társadalomban a nőtisztelet és a nőimádat mély hagyományokkal bírt. A korán kialakult városi életben és a nemesség körében minden a nők körül forgott és így a nők tényleges politikai jogaiknál sokkal jelentősebb befolyást gyakoroltak arra, amit az Ancien Régime idején a szabadság hiánya miatt csak elővigyázatossan lehet „közélet“-nek nevezni. A tudományban és a művészetekben kiválót alkotó néhány asszony — a hellénista Mme *Dacier*, az anatómus Mlle *Bihéron* s néhány jelentősebb irónő — mellett sokkal nagyobb szerepet játszottak az előkelő hölgyek, akiknek szalonjaiban találtak gyülekező helyre azok az írók és gondolkodók, akik a forradalomhoz vezető eszmeáramlatok irányítói voltak. Ezeknek a nemes és nagypolgári hölgyeknek, valamint a művelt és jómódú középosztályhoz tartozó asszonyoknak nem volt szükségük olyan mértékben a politikai jogokban való részesedésre, mint a modern világ dolgozó és az élet versengésében résztvevő asszonyának.

Ennek ellenére a francia nők nem maradtak semleges szemlélői a számuk előtt lefolyó történelmi eseményeknek. A híres versaillesi felvonulás után, amikor Párizs asszonyai az uralkodó előtt tolmácsolták a nép kívánásait, a politikai klubok padsoraiban, a Konvent karzatán, a guillotine körül, mindenütt ott a nő. Törvény szerint ekkor még nincs része sorsa

irányításában, de már nem tétlenül szemléli az eseményeket. A nők közbeszólása a Konvent karzataról számtalan javaslat sorsát döntötte el és cselekvő részvételük oly hatásos volt, hogy később a népjóléti bizottság helyesnek látta korlátozni beleszólásukat. Ezek az asszonyok nagyjából névtelenek maradtak, a tömeg elnyelte egyéniségüket. A kor azért nem szükkölködik jelentős nőalakokban. Madame Roland mellett Lucile Desmoulins, Madame de Stael, Olympia de Gouge, Theroigne de Méricourt, Corday (Charlotte neve mutatja, hogy nemcsak a nőtömeg, hanem a nőegyéniesség fejlődése is a közéleti eszmék irányába haladt.

*

A korabeli művelt, szabadságra vágyó francia polgárság női megszemélyesítője Mme Roland. A szép, okos és művelt polgárlány lázadozik a társadalmi igazságtalanságok ellen, felháborítja a jogok és kötelezettségek egyenlőtlensége. Antik erények lelkesítik, a tehetség és érdem uralmát kívánja a születési előjogok helyébe. Már gyermekkorában Plutarchos a kedvenc írója. Egy, valószínűtlen terveket kovácsoló, félig művész, félig vállalkozó apa s egy komoly céltudatos anya neveli az egykori Manon Philipont. Megtanulja a művészt, amit egy korabeli, házasságra készülő lánynak tudnia kell: ismeri a háztartás csinyja-binját, tud társalogni, zenélni, de mindezekon felül olyan ismereteket sajátít el, ami a 18. század férfiai közül is csak a kiváltságos elmék kincse. Nyolc éves, mikor Plutarchos a kezébe jut s a benyomásokra fogékony gyermeki lélek teljesen hatása alá kerül. Mme Roland szerint Plutarchos tette köztársaságivá, ő készítette valódi lelkesedésre a közérények és a szabadság iránt. Plutarchos ébresztette fel benne az igazi jellemet alkotó erőt s a büszke bátorságot. Később, huszonegy éves korában, Rousseau hatott rá hasonlóképpen, mikor megmutatta, hogy ki lehet követelni az emberi boldogságot.

Az ifjú Manon napjai szülői csendes otthonában apró kötelességek teljesítése közben telnek, mély, vallásos élmények rezgik át lelkét, szellemét, majd Descartes, Helvetius s Spinoza művei táplálják.

A fiatal Manon szép. Tizennégy éves korából eleven önarcképet rajzol s mélységesen megható, amikor Emlékirataiban, a vesztőhely előcsarnokában újra meglevenítve látja ifjúkori képét. A kép, amit ifjúkorából idéz, tényleg vonzó s az emlékiratait díszítő korabeli arckép is értelmes, magabiztos nőt mutat. Camille Desmoulins csodálkozott, hogy Mme Roland korában és oly kevéssé szép nőnek, hogy lehet annyi bámulója, de Mme Roland szerint Desmoulins, és a hozzá hasonlók jelenlétében hideg és hallgatag volt s nem nyilvánult meg vonzereje.

Még ifjúkorában összekerül a nemesi osztály egy hölgyével s megalázottnak érzi magát a fölényes hang hallatán. Járt Versaillesben s az ott látott fény és pompa kirivóvá tette az ellentétet a világ és a fiatal lány lelkében kialakult eszmények között. Manon Philipon egyre kevésbé hasonlított a körülötte élő polgárlányokhoz. Nézetek mind határozottabbak. Maga alkot véleményt a világról s bár tudja, hogy nemének hivatása a házasság és anyaság, nem hajlandó olyan házasságot vállalni, amelyben férje szellemileg alacsonyabban áll nála. Meg is mondja apjának, hogy számára a házasság nem állapot, hanem két szerető és egymást megbecsülő lény szövetkezése. Ez már a francia forradalom felszabaduló egyéniségének hangja s a régi családi erkölcsök uralmában nem könnyű Philipon kisasszony helyzete. Emlékirataiban idézi gyóntatója, Abbé Legrand sza-

vait s e szavak igen sokat elárulnak egy fejlődő ember küzdelmeiről: „Szép dolog, hogy lelkünk van, de szerencsétlenség, ha másféle van.“

Manon sorra utasítja vissza kéréseit. Anyja meghal s magára marad. Tanulmányai vigasztalják, írni kezd, mert a kifejezés szükségét érzi. Nem készül írónak. Tudja, hogy egy nő mindent elveszít, ha eléri ezt. Ha rossz szakszövegek: a férfiak kigunyolják, ha jók: őrizkednek tőle. Később, mikor férje díktált neki, nem is sejtette, hogy az élvezetes részeket felesége írta. Gondolataik — írja Mme Roland — áthatották és táplálták egymást.

Gyakran azonban Mme Roland ragadta meg a tollat, mint pl. a vétőügyben XVII. Lajoshoz írt híres levél esetében. Roland — jegyzi meg — nélküle épp oly jó szervező lett volna, de felesége segítségével érdekesebbé tette írásait, mert általa az erő a szelidség és az érzések bájának keverékét nyerte.

Még leány, mikor a besanconi akadémia díjat tűzött ki arra a kérdésre, hogy: „A nők nevelése hogyan segíthetné elő a férfiak megjavulását?“ Ő is pályázott, de nem kapta meg a díjat. Elmélkedett a problémán, ahelyett, hogy megoldást ajánlott volna — mondja feljegyzéseiben — s nem veszi észre, hogy így mennyivel közelebb került a kérdés gyökereihez. Válasza szerint lehetetlen meghatározni olyan nevelési módot, mely nincs összefüggésben az általános erkölcsökkel. Nem lehet követelni az egyik nem megjavítását a másik által, hanem az egész fajt kell jó törvényekkel megváltoztatni, ez viszont csak a dolgok más rendjében lehetséges.

Házassága a több, mint 20 évvel idősebb Rolanddal kölcsönös megbecsülésen alapszik. Ha érzelmileg nem is töltötte be álmait, de szellemileg megfelelő társnak bizonyult s egyénisége becsúgya szerint fejlődhetett e házasságban.

Rolandék a forradalom első ideiben vidéken élnek. Rolandot állása Lyonhoz köti s csak 1791 februárjában megy Párizsba, mint az alkotmányozó gyűlés követe. Mme Roland vidékről küldi ösztönző, lelkesítő, bíráló leveleit. Ezek egyikében írja: „A bölcs behunyja szemét a hazugság vagy gyengeség láttán, de a polgártárs még atyja iránt sem lehet kegyelemmel, ha a közjóról van szó.“ Majd 1790-ben így ír barátjuknak, Boscnak: „Ez az a pillanat, mikor a hazafias írók nevükön tartoznak nevezni a megrontott tagokat, kik képmutatásuk, mesterkedésük által elárulták választóikat, hirbe hozták megbízóik érdekét. Hangosan közölniök kell, amit ti nekünk mondtok: mit érünk a sajtó szabadságával, ha nem lehet felhasználni a bennünket fenyegető rossz ellen? Hol hát a nép ereje? Miért nem kéri számon a megvásárolt bizottság gyávaságát...“

Amikor Párizsba költöznek, csakhamar a forradalmi vezetők gyűlélyévé válik otthonuk. Brissot, Buzot, Robespierre, stb. négyszer hetenként nála találkoznak. Mme Roland tudja mivel tartozik nemének. Bár a beszélgetések jelenlétében folytak le, nem szólt bele, nem foglalt állást. Az asztalfőn ült, kézimunkázott s figyelt, tanulmányozta az embereket. Furcsálja, hogy a legkomolyabb dolgokról könnyedén beszélnek, egyre-másra vetik fel a ragyogó ötleteket, anélkül, hogy valami összefoglalót mondanának s az órák hosszát tartó megbeszélés eredményre vezetne.

Mikor férje miniszter lett, egyre több az alkalma az emberek megismerésére. Keserves csalódással látja, hogy „a forradalomban a legaktívabb elemek nem mindig a legtisztábbak is egyben.“ Vagy: „Sohasem

hittem volna, ha a körülmények nem nyújtanak annyi tapasztalatot, hogy mily ritka a szellem igazságossága s a jellemerősség; mily kevés a következő ember, akár magánügyeiben, akár a kormányzásban.“

Jellemszilárdságot követelt mindenkitől. Kortársairól felvázolt meseteri arcképei őt magát is elének vetitik. „Mily kár — kiált fel Vergniaud jellemzésénél — hogy a közjó érdekében nem használta odaadással tehetőségét. Lusta volt, önző, megvetette az embereket — talán, mert ismerte őket.“ Férje sem emelkedett túl az átlagon. Pontos, becsületes, de hiányzott belőle a lendület. Esze és nem a szíve vitte a forradalomba. „Óh, ha az én bátorságom lett volna bennük, kishitű lényekben, kik nem érdemlik meg az ember nevet. Az okosság fátylával leplezik a gyengeséget...“ Valamelyik történetíró megjegyzi, hogy úgy a királpártiak, mint a forradalmi polgárság, a girondisták táborában egy-egy nő volt az igazi férfi: Marie Antoniette és Mme Roland.

A Gironde elbukott és vele együtt Mme Roland is. Sem ő, sem társai nem értették meg a forradalom törvényét. Szabadság, testvériség, egyenlőség volt a jelszavuk, de a királyság bukása után az egyenlőség helyén egyre sürűbben hangoztatták a maguk rendi követelését. Egyre megvetőbben beszéltek a tömegről s vérszomjasnak ítélték vezetőit. Mme Roland sem értette az összefüggéseket. Mindig az egyéneket látta. Az egyén erkölcsstama szerint vizsgálta a forradalmi jelenségeket s megsiratja, hogy nem erre vágyott, nem erről álmodozott kora ifjúsága óta. Még védi magát, meggyőző logikával szerkeszt beadványokat, levelet ír a minisztereknek, levélben fordul az egykori jóbaráthoz, Robespierrehez, de egyre inkább látja, hogy a vég kikerülhetetlen.

Harminckilencéves, amikor 1793 november 10 én meghal a vérpadon. Mme Roland elbukott azzal a párttal együtt, melynek sugalmazója volt.

*

A francia asszonyok hősiességük ellenére sem szereztek sokkal több jogot, mint amennyivel a forradalom kezdetén bírtak. Maguk sem voltak tudatában külön érdekeiknek és fel sem vetették követeléseiket. De a kezdődő 19. század már számukra is új helyzetet hozott. Megjelent a gyárban, irodában, műhelyben dolgozó, a férfivel egyenlő szerepet betöltő, egyenlő elbánást és egyenlő jogokat követelő nő típusa.. Az 1848-as forradalomban a párizsi asszonyok már képviselőt akartak választani és külön ujságot adtak ki.

Siéyés abbé „legalább is akkori állapotukban“ meg akarta fosztani a francia nőket a politikai jogoktól. Ez a kezdettől fogva „ideiglenesnek“ jelzett állapot már 150 éve tart. Franciaország ellentétes fejlődésének egyik legkiáltóbb furcsasága az a viszonylagos jogtalanság, amiben a francia nőket még mindig tartják, holott számos olyan ország, amely 1789-ben még messze el volt maradva a nyugateurópai művelődéstől, már ténnyé változtatta a nők teljes egyenjogusítását. (Heves Renée)

A PAPIR TÜRELMES. — „A fajok és népek egyenlősége egyike a politikai életet mozgató leghűlyébb állításoknak...“ — „A fekete jakobinus csöcselék mindenkit vérpadra hurcolt, aki karcsú és szőke volt“. (Alfred Rosenberg a berlini Sportpalastban tartott beszédéből, 1939 Május.)